

แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน:
ศึกษากรณี ชุมชนบ้านจันทร์ และชุมชนบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์
อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่*
NATURAL DISASTER MANAGEMENT GUIDELINES OF VILLAGES:
CASE STUDY BAN CHAN AND BAN DEN TAMBOL BAN CHAN,
KANLAYANIWATTHANA DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

ประเสริฐ ปอนถิ่น

Prasert Pontin

พระครูสาทรธรรมสิทธิ์

Phrakrusathorndhammasiti

โสภา ปอนถิ่น

Sopa Pontin

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus, Thailand

E-mail: Pontin2507@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน 2) เพื่อศึกษาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน 3) เพื่อเป็นข้อเสนอแนะแนวทางการป้องกัน แก้ไขและพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้นำ คณะกรรมการ ประชาชน พระสงฆ์ ผู้บริหาร องค์การบริหารส่วนตำบล จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ประชุมกลุ่ม การสังเกต ผลวิจัย พบว่า 1) ปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติ พบว่า ฤดูฝนจะมีปริมาณน้ำฝนมากน้ำหลากจากที่สูงทำให้เกิดผลเสียทางการเกษตร ด้านอค์คิภัยหรือไฟฟ้า มีบางครั้งเรือนเกิดอค์คิภัยขึ้นเนื่องจากการประมาท ด้านวาทภัย ปัญหาเกิดขึ้นในระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน และฝนแล้งชุมชนขาดน้ำในบ่อในลำห้วย สาเหตุมาจากการมีฝนตกน้อยเฉลี่ยต่ำกว่าปกติ ส่วนอากาศหนาวผิดปกติ ในเดือนตุลาคม - กุมภาพันธ์จะมีอากาศหนาวมีอุณหภูมิประมาณสามองศาเซลเซียส 2) การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลมียุทธศาสตร์ จัดสรรงบประมาณในการจัดการความเสี่ยงจากสาธารณภัยร่วมกับชุมชน

* Received 15 November 2020; Revised 17 June 2021; Accepted 22 June 2021

มีการประชุมชี้แจงข่าวสารให้ชาวบ้าน มีการวางแผนรับมือภัยพิบัติทางธรรมชาติตามฤดูกาล มีการอบรม วิธีการ เทคนิค มีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อรับมือภัยพิบัติเมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้น 3) ข้อเสนอแนะ แนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ พบว่า รัฐบาลควรมีหนังสือสั่งการให้เตรียมการล่วงหน้าในการรับมือภัยพิบัติ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้ในการป้องกันภัยพิบัติให้กับ ชุมชน ควรมีการเตรียมการเรื่องบุคคล เครื่องมืออุปกรณ์ และยานพาหนะให้พร้อม การปลูกจิตสำนึกจิตอาสา ส่งเสริมการฝึกกำลังทุกภาคส่วนในการป้องกันแก้ไขปัญหาเมื่อเกิด ภัยพิบัติเกิดขึ้น

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ, ภัยพิบัติทางธรรมชาติ, ชุมชน

Abstract

The Objectives of this research article were to 1) to study the problems and impacts of natural disasters in the community and 2) to study the management of natural disasters in the community and 3) to guide the prevention, correction and development of natural disaster management in the community. This is a quality research. The informants are village's leader and committees, villagers, monks and sub district administrative organization executive which are processed in depth interviews, group meetings and observations. The research results were found as follows. 1) Problems and impacts of natural disasters in the community showed that in the rainy season, there will be a lot of rainfall, flooding from the high land caused agricultural disadvantage. In the summer season, some households were fired by forest fire due to their negligence. The villagers were faced windstorm between March and April and with lack of water in the pond, no drinking water. In winter, it is unusually cold in October to February and has a temperature of about three degrees Celsius. 2) Disaster management in the community found that Banchan sub district administrative organization have strategic management and budget allocation to be avoided the public risk of both villages. There is monthly meeting to announce and explain the disaster management in each season. In addition the officers have provided knowledge, training, methods and techniques to villagers. There is organization or committee to response when a disaster occurs by coordinating with Banchan sub district administrative. 3) The proposed natural disaster management guidelines of the community found that the government should have a written order or instructions to prepare in advance for disasters.

The relevant agencies should provide disaster prevention knowledge to the community every year. The government should prepare the staffs, equipment and medicines and also develop the volunteer to manage with natural disasters.

Keywords: Management, Natural Disasters, Community

บทนำ

ปัจจุบันปรากฏการณ์ทางธรรมชาติได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่ผ่านมา ภัยธรรมชาติเกิดมากขึ้น ป่าลดลง อากาศร้อนขึ้น ไฟป่า พายุ ดินถล่ม น้ำหลาก ฯลฯ ซึ่งสาเหตุที่เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากกระทำของมนุษย์ทั้งด้านโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ และการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นเหตุทำให้เกิดการแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศเกิดความแห้งแล้งทำให้เกิดภัยพิบัติบ่อยขึ้น และมีระดับความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้เกิดการสูญเสียทั้งทรัพย์สินและชีวิต เมื่อเกิดเหตุการณ์เหล่านี้ผลกระทบที่ตามมา ทำให้ครอบครัวต้องสูญเสียสมาชิก สูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก เป็นเหตุให้มีเด็กกำพร้าบิดามารดา เกิดปัญหาสังคมตามมา ปัญหาการสูญเสียทรัพย์สินถึงสิ้นเนื้อประดาตัวไม่มีที่ดินทำกิน ซึ่งปัญหาเหล่านี้ที่เกิดขึ้นต้องได้รับการแก้ไขเยียวยาอย่างเร่งด่วน และแก้ไขในเชิงบูรณาการ การแก้ปัญหายุทธศาสตร์แบบบูรณาการเบื้องต้นต้องแก้ไขโดยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติที่มีอยู่ เช่น การปลูกป่า ส่วนการแก้ปัญหที่เกิดขึ้นหลังเกิดภัยธรรมชาติ การเข้าไปเยียวยาทางด้านจิตใจ และด้านปัจจัยสี่ในการดำเนินชีวิต

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติ ไฟป่า พายุ ดินถล่ม น้ำหลาก ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่อยู่บนพื้นที่สูง ภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่สามารถลดความรุนแรงลงได้หากมีการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา เพื่อเป็นการป้องกันหรือบรรเทาความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคประชาชน หรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้เพื่อสามารถปฏิบัติตน และช่วยเหลืออื่นๆ ด้วยเหตุนี้ประชาชนในชุมชนแต่ละชุมชนที่มีบทบาทในการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมกันในการปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยกันฟื้นฟูฟื้นฟูพื้นที่เป็นป่าต้นน้ำ และสร้างเครือข่ายช่วยกันป้องกัน ฟื้นฟู และส่งเสริมให้มีกิจกรรม เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนมีความตระหนักรู้ถึงภัยพิบัติทางธรรมชาติที่จะเกิดขึ้น การบริหารจัดการด้านภัยพิบัติของชุมชนในเชิงบูรณาการ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการป้องกัน และแก้ไขปัญหายุทธศาสตร์ของชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

จังหวัดเชียงใหม่ปัจจุบันก็ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติจากธรรมชาติ หลายๆ ด้าน เช่น มลภาวะเป็นพิษ ซึ่งการเกิดมลภาวะเป็นพิษนั้นมาจากควันท่อไอเสียรถยนต์ มอเตอร์ไซด์ ฯลฯ และทำให้ประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณตัวเมืองซึ่งเป็นบริเวณที่เกิดมลภาวะเป็นพิษ ผลกระทบ

ที่ได้รับคือประชากรในบริเวณดังกล่าวเกิดอาการเป็นโรคทางเดินหายใจ ดังนั้นการเตรียมความพร้อมก่อนเหตุการณ์ ภัยพิบัติทางธรรมชาติจะเกิดขึ้น จึงเป็นเรื่องที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง

ดังนั้น ชุมชนบ้านจันท์ และชุมชนบ้านเด่น ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค และน้ำเพื่อการเกษตร (ปวิณ ชำนิประศาสน์, 2559) เป็นพื้นที่สำรวจ และจัดทำข้อมูลพื้นที่เสี่ยงภัยดินถล่ม ของจังหวัดเชียงใหม่ (กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2556) ชุมชนบ้านจันท์ และชุมชนบ้านเด่น เป็นชุมชนชาวเขาเผ่าปกาเกอะญอซึ่งเป็นชุมชนแห่งแรกของอำเภอ มีที่ตั้งเปรียบเสมือนเป็นห้องรับแขกที่ต้อนรับผู้มาเยือน โดยใช้เส้นทางเข้าหลักของอำเภอจากอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ชุมชนแห่งนี้มีความหนาแน่นและมีกิจกรรมต่าง ๆ มากที่สุดของอำเภอ ได้แก่ วัดจันท์ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ มีโบสถ์แวนตาเป็นจุดเด่น มีที่ว่าการอำเภอชั่วคราว และตามแนวนอนสายหลักประกอบด้วย ร้านค้า ร้านอาหาร ร้านซ่อม เป็นต้น ชุมชนแห่งนี้มีการขยายตัวรวดเร็วเมื่อประกาศเป็นอำเภอได้มีการก่อสร้างเกิดขึ้นตลอดเวลา ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการศึกษาค้นคว้าวิจัย เรื่อง แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และทุกภาคส่วนของสังคม โดยเฉพาะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการป้องกัน และการเตรียมความพร้อมในการจัดการปัญหาภัยพิบัติ ได้ทราบถึงบทเรียนในการจัดการปัญหาภัยพิบัติต่างๆ ที่เกิดขึ้น ในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อทราบถึงแนวทางในการป้องกัน และลดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภัยพิบัติอย่างเป็นระบบ และเพื่อกระจายความช่วยเหลืออย่างทั่วถึง ให้แก่ผู้ประสบภัยได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งจากการศึกษาจะทำให้สามารถบรรเทาความสูญเสียทั้งชีวิต และทรัพย์สินของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ประสบกับปัญหาภัยพิบัติที่เกิดขึ้นตลอดจน การฟื้นฟู เยียวยา ภายหลังจากการเกิดภัยพิบัติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน
2. เพื่อศึกษาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน
3. เพื่อเป็นข้อเสนอแนะแนวทางการป้องกัน แก้ไขและพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนิน ดังนี้

1. การสัมภาษณ์ ผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย 1) พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา จำนวน 2 รูป 2) ข้าราชการ องค์การเทศบาลตำบลบ้านจันท์ จำนวน 5 คน 3) สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 4 คน 4) ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 6 คน 5) คณะกรรมการชุมชน/ตัวแทนประชาชนหมู่บ้านละ 6 คน รวม 12 คน รวมทั้งสิ้น 29 รูป/คน

2. เครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์ 2) การจัดประชุมกลุ่มย่อย 3) การสังเกต เป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำให้ควบคู่กับการสัมภาษณ์ เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

3. วิธีการรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) การลงพื้นที่ในชุมชน 2) การประชุมกลุ่มย่อย 3) การสัมภาษณ์ 4) จากเอกสาร 5) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน และให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิด แนวทาง กระบวนการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ 1) วิเคราะห์แนวคิด 2) ศึกษาวิเคราะห์การมีส่วนร่วม 3) การนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน 4) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานกับระดับการปฏิบัติที่มีต่อการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน 5) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน

ผลการวิจัย

1. ปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน ภัยพิบัติจากธรรมชาติเป็นภัยที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่เกิดกับชุมชนบ้านจันทร์ และชุมชนบ้านเด่น จากข้อมูลที่สัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ 1) อุทกภัย พบว่า ในฤดูฝนปริมาณน้ำฝนทำให้เกิดผลเสียทางด้านการเกษตรโดยเฉพาะนาข้าว พืชผัก ผลไม้ บ้างชนิด การคมนาคม ถนนชำรุดเสียหาย ดินข้างถนนอาจจะเกิดการยุบตัว 2) อัคคีภัยหรือไฟป่า พบว่า หมู่บ้านทั้งสองแห่งไม่เคยมีอัคคีภัยที่เกิดขึ้นในลักษณะเผาไหม้ทั้งหมู่บ้าน อาจจะมีบางครั้งเรือนเกิดอัคคีภัยขึ้นเนื่องจากการประมาทเลินเล่อ 3) วาตภัย พายุฤดูร้อน พบว่า ทั้งสองหมู่บ้าน เคยมีผู้ประสบปัญหาพายุฤดูร้อนซึ่งเกิดขึ้นทุกปีส่วนมากจะเกิดขึ้นในระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายนก่อนที่จะย่างเข้าฤดูฝน 4) ฝนแล้ง มี 2 ลักษณะ คือ 1) สภาวะการขาดน้ำ พบว่า หมู่บ้านทั้งสองแห่งขาดน้ำในบ่อ ในลำห้วย มีสาเหตุมาจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่เกิดจากการมีฝนตกน้อยเฉลี่ยต่ำกว่าปกติเป็นเวลานานต่อเนื่องกัน ไม่มีน้ำอุปโภคและบริโภค 2) สภาวะความแห้งแล้งทางการเกษตร พบว่า ทั้งสองหมู่บ้านไม่สามารถที่จะปลูกพืชผักชนิดต่าง ๆ ให้เกิดผลผลิต เป็นสภาวะที่เกิดการขาดน้ำสำหรับการเกษตรอันเนื่องมาจากการลดลงของปริมาณฝน ระดับน้ำใต้ดิน ความชื้นในดินลดลง จนพืชไม่สามารถดึงน้ำมาใช้ได้ 5) อากาศหนาวผิดปกติ พบว่า ทั้งสองหมู่บ้านปีที่ผ่านมามีอากาศหนาวจะมีอุณหภูมิของอากาศประมาณสามองศาเซลเซียส อากาศหนาวส่วนมากเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี แต่บางปีลดต่ำกว่าศูนย์องศาก็มีสภาพอากาศหนาวเย็นมี

ผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคนทั้งสองหมู่บ้านนี้ ความต้องการเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่จำเป็นต้องมีสำหรับทุกคนเป็นสิ่งจำเป็น

2. การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน 1) องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ มีตารางปฏิทินสาธารณภัยประจำปีหรือแผนงานประจำปี ได้แก่ อุทกภัย ภัยแล้ง วาตภัย อัคคีภัย ไฟป่า เป็นต้น เพื่อเป็นแนวทางในการเตรียมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยไว้ล่วงหน้า 2) แผนปฏิบัติการเตรียมความพร้อมของชุมชนกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ มีแผนปฏิบัติการเพื่อเตรียมความพร้อมของชุมชนเมื่อก่อน ระหว่าง และหลังจากภัยพิบัติ มี 3 ระยะ คือ 1) ระยะก่อนเกิดภัย/การเตรียมความพร้อม 2) ระหว่างเกิดภัย/การรับสถานการณ์ฉุกเฉิน 3) ระยะหลังเกิดภัย/การฟื้นฟูบูรณะ 3) อุทกภัยหรือน้ำหลาก ในหมู่บ้านทั้งสองด้านการบริหารจัดการยังไม่มีแนวทาง หรือวิธีการใดป้องกันเพื่อมิให้เกิดขึ้น ซึ่งมีปัญหาเช่นเดียวกับชาวนาในภาคกลางที่พื้นที่นาที่ถูกน้ำท่วม เมื่อเกิดอุทกภัย มีหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล และสำนักงานเกษตรอำเภอ เข้าไปสำรวจความเสียหายและให้ความช่วยเหลือโดยจ่ายให้เกษตรกรรายละหนึ่งพันบาทต่อไร่ ส่วนความเสียหายกับพืชไร่นาชนิดอื่น ๆ ทางหน่วยงานของรัฐจะประเมินความเสียหายและให้ความช่วยเหลือเป็นเงินหรือเมล็ดพันธุ์ผักตามระเบียบราชการ 4) อัคคีภัยหรือไฟป่า การจัดการของชุมชนบ้านจันทร์ และชุมชนบ้านเด่น มีการประชุมร่วมกัน สมาชิกในหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ได้ร่วมมือร่วมใจกันในการทำแนวกันไฟในพื้นที่ที่คาดว่าจะเป็นที่เสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยหรือไฟป่า 5) วาตภัย การจัดการของชุมชน หน่วยงานราชการมีการแจ้งเตือน เพื่อให้ประชาชนได้ระมัดระวังเตรียมการไว้ล่วงหน้า ซึ่งหากชาวบ้านได้รับรู้ข่าวสาร และเตรียมการเผื่อระวังก็อาจจะรับมือสามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ หากมีภัยเกิดขึ้น ถ้าหากครัวเรือนที่ได้รับความเสียหายจากวาตภัย จะได้รับการเยียวยาช่วยเหลือจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ เป็นต้นว่าการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ ความเสียหาย และจัดซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้เสียหาย 6) ภัยแล้ง การจัดการของชุมชนบ้านจันทร์ และชุมชนบ้านเด่น ยังไม่มีแนวทางการแก้ไขที่ชัดเจน เนื่องจากอำเภอกัลยาณิวัฒนาพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติไม่สามารถดำเนินการใด ๆ เกี่ยวกับการขุดเจาะหนองน้ำ ทั้งสองแห่ง หากเป็นเรื่องเกี่ยวกับน้ำจะต้องได้รับความเห็นชอบจากหน่วยงานทางราชการ กรมป่าไม้หรือกรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง 7) ภัยหนาว การจัดการของสมาชิกชุมชนทั้งสองแห่ง โดยใช้วิธีการบรรเทาความหนาวโดยก่อไฟเพื่อผิงไฟให้ร่างกายอบอุ่น และมีหน่วยงานราชการโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ หน่วยงานระดับอำเภอและจังหวัด ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้นำสิ่งของจำเป็นสำหรับป้องกันภัยหนาว

3. ข้อเสนอแนะแนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน 1) อุทกภัยหรือน้ำหลาก แนวทางการป้องกันแก้ไขและพัฒนาการจัดการภัยพิบัติ คือ ต้องวางแผนชุมชนให้มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ รักษาระบบระบายน้ำตามธรรมชาติ

ให้คงไว้เพื่อใช้ระบายน้ำจากพื้นที่ และการก่อสร้างถนนจะต้องวางระบบการระบายน้ำ เช่น ท่อลอดสะพานที่เหมาะสมทั้งตำแหน่งที่ตั้ง จำนวนและขนาด ต้องเร่งปลูกต้นไม้ปลูกป่าทดแทนส่วนที่เสียหายถูกทำลายไป 2) อัคคีภัยหรือไฟฟ้า แนวทางการป้องกันแก้ไขและพัฒนาการจัดการภัยพิบัติ คือ ควรมีการรณรงค์ป้องกันไฟฟ้า ไฟฟ้าที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากการกระทำของมนุษย์ คือ การป้องกันไม่ให้ประชาชนจุดไฟเผาป่าทั้งนี้อาจทำได้โดยการประชาสัมพันธ์ชี้แนะให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ และการจัดการเชื้อเพลิง โดยการทำแนวกันไฟ และการกำจัดเชื้อเพลิงในพื้นที่ที่ล่อแหลมต่อการเกิดไฟฟ้า 3) วาตภัย แนวทางการป้องกันแก้ไขและพัฒนาการจัดการภัยพิบัติ คือ ควรกำหนดหรือกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนว่าการสร้างบ้านต้องขออนุญาตจากการบริหารส่วนตำบล เพื่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจะได้ตรวจสอบ และให้สมาชิกชุมชนติดตามสภาวะอากาศ ฟังคำเตือนจากกรมอุตุนิยมวิทยาสม่ำเสมอ ในช่วงเกิดวาตภัย และให้ประชาชนเตรียมป้องกันภัยให้สัตว์เลี้ยง และพืชผลการเกษตร ในช่วงเกิดวาตภัย และฝึกซ้อมการป้องกันภัยพิบัติแก่ประชาชนในชุมชน เตรียมพร้อมรับมือ และวางแผนอพยพหากจำเป็น และควรประชาสัมพันธ์หรือแจ้งข่าวด้านการเตรียมเครื่องอุปโภค บริโภค ไฟฉาย แบตเตอรี่ วิทยุกระเป๋าหิ้วติดตามข่าวสารแก่ประชาชนในชุมชน และเตรียมพร้อมอพยพเมื่อได้รับแจ้งให้อพยพเมื่อเกิดวาตภัย 4) ภัยแล้ง แนวทางการป้องกันแก้ไขและพัฒนาการจัดการภัยพิบัติ คือ ควรมีการจัดการวางแผนการใช้น้ำที่ดีเช่น ในช่วงฤดูฝนตก ควรเตรียมภาชนะ บ่อหรืออ่างเก็บน้ำเพื่อรวบรวมน้ำฝนไว้ใช้ในยามขาดแคลน และ การสำรวจน้ำใต้ดินมาใช้ เป็นการจัดหาน้ำมาใช้ที่วิธีหนึ่ง การสำรวจและขุดเจาะน้ำใต้ดินหรือน้ำบาดาลมาใช้ นอกจากเพื่อบริโภคอุปโภคแล้วยังใช้เพื่อการเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมด้วย ควรมีการนำน้ำมาใช้หมุนเวียนเป็นวิธีการนำน้ำใช้แล้วหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ โดยผ่านกระบวนการปรับปรุงคุณภาพน้ำ และประหยัดน้ำ รู้จักใช้ปริมาณน้ำอย่างเหมาะสมในแต่ละกิจกรรม 5) ภัยหนาว แนวทางการป้องกันแก้ไขและพัฒนาการจัดการภัยพิบัติ คือ ควรช่วยเหลือให้เพียงพอและช่วยเหลือตรงตามความต้องการหรือความต้องการของผู้ประสบปัญหา และให้ความช่วยเหลือช่วยเหลือเฉพาะคนที่เดือดร้อนเท่านั้น และควรมีการสำรวจข้อมูลผู้ประสบปัญหา การช่วยเหลือคนในหมู่บ้านสิ่งสำคัญที่สุดคือ ต้องมีการสำรวจข้อมูลข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ ว่าสภาพปัจจุบันมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร เดือดร้อนเรื่องอะไร ต้องการความช่วยเหลืออย่างไร จึงจะเป็นไปในแนวทางของงานสังคมสงเคราะห์

อภิปรายผล

1. ปัญหาและผลกระทบภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน บ้านจันทร์ และบ้านเด่น มีภัยพิบัติจากธรรมชาติ ทำให้เกิดปัญหาและผลกระทบ ดังนี้ 1) อุทกภัย ช่วงเดือนกันยายนของทุกปี ผลจากปริมาณน้ำฝนทำให้เกิดผลเสียทางด้านการเกษตรโดยเฉพาะนาข้าว พืชผัก

ผลไม้ บ้างชนิด เช่น พักทอง แตงกวา ฯลฯ ได้รับความเสียหาย นอกจากนี้ยังมีผลกระทบ เรื่องการคมนาคม ถนนชำรุดเสียหาย ดินข้างถนนอาจจะเกิดการยุบตัว การเดินทางโดยรถยนต์ รถจักรยานยนต์ และการเดินด้วยเท้าเป็นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากไหล่ถนน ทั้งสองข้างไม่ราบระบายน้ำ นอกจากนี้ยังมีการเดินทางไปทำงานในไร่นา สวน โดยใช้พาหนะ ประเภทต่างๆ ก็เป็นไปด้วยความลำบาก ซึ่งสอดคล้องกับ สุภาวดี เปรมจิตร ได้ทำการศึกษา เรื่อง สภาพปัญหา สาเหตุและแนวทางการป้องกันอุทกภัยของตำบลบางยาง อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า สภาพปัญหาของพื้นที่แบ่งออกเป็นพื้นที่ชุมชนติดริมแม่น้ำ และพื้นที่ ชุมชนที่ไม่ติดริมแม่น้ำ โดยทั้งสองพื้นที่เกิดอุทกภัยซ้ำซากทุกปีเช่นเดียวกัน สาเหตุของพื้นที่ ชุมชนติดริมแม่น้ำ คือ พายุฝน น้ำทะเลหนุน ส่วนพื้นที่ของพื้นที่ชุมชนที่ไม่ติดริมแม่น้ำ คือ การระบายน้ำส่วนเกินในปริมาณมากของพื้นที่ข้างเคียง (สุภาวดี เปรมจิตร, 2559) สอดคล้องกับ อำนวยพร ชลดำรงกุล ได้ทำการวิจัย เรื่อง แบบจำลองการบริหารจัดการไฟฟ้า: กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยดอย จังหวัดเชียงราย พบว่า ปัจจัยแวดล้อมที่เป็นจุดแข็งภายในชุมชน มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความเสียสละ มีราษฎรที่มีจิตอาสา ตระหนักรู้ถึงคุณค่าของป่า และมีความรู้ ในผลกระทบของไฟฟ้า ส่วนจุดอ่อนภายในชุมชน ชุมชนขาดการประชาสัมพันธ์สู่ภายนอก ขาดองค์ความรู้การจัดการไฟฟ้าตามหลักวิชาการ และขาดการวางแผนที่เป็นระบบ ปัจจัยแวดล้อมภายนอกที่เป็นโอกาสให้แก่ชุมชน คือ การที่สังคมไม่ยอมรับภัยของไฟฟ้า การได้รับการสนับสนุนในเรื่องของการประชาสัมพันธ์ วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปใช้เป็น ยุทธศาสตร์ของกรมป่าไม้ในการใช้บริหารจัดการไฟฟ้าแบบมีส่วนร่วมต่อไป (อำนวยพร ชล ดำรงกุล, 2554) 3) วาตภัย พายุฤดูร้อน พบว่า เกิดขึ้นทุกปีส่วนมากจะเกิดขึ้นในระหว่าง เดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน อาจไม่รุนแรงมากนักถึงกับเกิดขึ้นกับทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน ซึ่งสอดคล้องกับ อัมพร แก้วหนู ได้ทำการศึกษา การจัดการภัยพิบัติ กล่าวว่า “ชุมชนต้องรู้จัก ตนเอง” ต้องวิเคราะห์ตนเอง วิเคราะห์ให้ถึงต้นทุนที่มีอยู่เดิม ต้นทุนใหม่ และต้นทุนที่จะต้อง เพิ่มขึ้น อาจจะต้องต่อสู้กับตนเอง กับระบบ และความเคยชินแบบเดิม ๆ โดยการค้นหาทักษะ ความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มเติม การสรุปบทเรียนซ้ำทำอย่างเป็นประจำเพื่อนำไปพัฒนาระดับ การทำงาน เนื่องจากสถานการณ์ภัยพิบัติมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ที่สำคัญต้องมีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการวางบทบาทในการทำงานร่วมกันอย่างชัดเจน (อัมพร แก้วหนู, 2554) ทั้งนี้การจัดการภัยพิบัติต้องใช้ความร่วมมือทั้งในระดับครัวเรือน และระดับพื้นที่ 4) ฝนแล้ง พบว่า มีสาเหตุมาจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่เกิดจากการมีฝนตกน้อยเฉลี่ย ต่ำกว่าปกติเป็นเวลานานต่อเนื่องกัน ไม่มีน้ำอุปโภคและบริโภค ซึ่งสอดคล้องกับ ฐกร กาญจน์ จิรเดช และคณะ ที่ได้ศึกษา รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำ อย่างยั่งยืนของจังหวัดอุทัยธานี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ระดับการมีส่วนร่วม ของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานีตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อย่างยั่งยืนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ภาพรวมมีระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง

แต่มีส่วนร่วมในการดำเนินการมากที่สุด รองลงมาเป็นการมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ ปัญหาที่พบด้านการบริหารจัดการน้ำตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน ได้แก่ ประชาชนไม่ให้ความสำคัญกับการประชุมกลุ่ม องค์กรหรือกลุ่มผู้ใช้น้ำไม่มีประสิทธิภาพ (สุกรกาญจน์จิรเดช และคณะ, 2561)

2. การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน ดังนี้ 1) แผนการจัดการภัยพิบัติขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ มีปฏิทินสาธารณภัยประจำปี มีหลักการจัดการความเสี่ยงจากสาธารณภัย มียุทธศาสตร์การจัดการความเสี่ยงจากสาธารณภัย และจัดสรรงบประมาณในการจัดการความเสี่ยงจากสาธารณภัย และมีการจัดทำแผนการปฏิบัติก่อนเกิดภัยให้กับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ วงเดือน มั่งมี ศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พบว่า 1) การดำเนินการป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัย ตามหลักการบริหารจัดการสาธารณภัย เป็นการดำเนินการตามหลักการบริหารจัดการสาธารณภัยอย่างครบวงจรวัฏจักรของสาธารณภัย ทั้งในระยะก่อนเกิดภัย ขณะเกิดภัย และภายหลังจากเกิดภัย ในแนวทางการปฏิบัติการในเชิงรุก (Proactive Approach) โดยเน้นเรื่องการป้องกันก่อนเกิดภัยเป็นหลัก 2) ปัญหาอุปสรรค และแนวทางแก้ไขด้านป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย องค์การบริหารส่วนตำบล มีปัญหาอุปสรรคด้านงบประมาณที่ใช้ในการแก้ไขปัญหายุทธวิธีแบบยั่งยืน และยังมีปัญหาเรื่องข้อระเบียบกฎหมายที่ส่งผลกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (วงเดือน มั่งมี, 2558) 2) แผนปฏิบัติการเตรียมความพร้อมของชุมชนกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ มีการประชุมสมาชิกชุมชน เพื่อชี้แจงข่าวสารให้กับชาวบ้าน และมีการประชุม เพื่อการวางแผนรับมือกับภัยพิบัติทางธรรมชาติตามฤดูกาล ไม่มีการประชุมสมาชิกชุมชนทบทวนการบริหารจัดการด้านอื่น ๆ ด้านเกี่ยวกับเครื่องมืออุปกรณ์ในการขนย้ายหรือเครื่องมือสื่อสาร เพราะว่าหน่วยงานที่รับผิดชอบในอำเภอกัลยาณิวัฒนาไม่มี จะมีก็อยู่ที่อำเภอสะเมิง แต่ก็เป็นหน่วยงานที่อยู่ห่างจากอำเภอ ซึ่งสอดคล้องกับ พรเทพ ศิริวนารังสรรค์ ได้ทำการศึกษาการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน กล่าวว่า การจัดการภัยพิบัติปัจจุบันต้องอาศัยความรู้ด้านการบริหารจัดการภัยพิบัติตั้งแต่การจัดการตามบริบทของวงจรการจัดการภัยพิบัติตั้งแต่การป้องกัน (Prevention) การบรรเทาผลกระทบ (Mitigation) การเตรียมพร้อม (Preparedness) การรับสถานการณ์ฉุกเฉิน (Emergency Response) การฟื้นฟูบูรณะ (Recovery) และการพัฒนา (Development) ซึ่งการดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ นั้นจะต้องร่วมดำเนินการร่วมกันของทุกภาคส่วนตั้งแต่หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานตำรวจ อาสาสมัคร ประชาชนโดยการดำเนินการจะต้องมีระบบบริหารจัดการข้อมูลที่ดี (พรเทพ ศิริวนารังสรรค์, 2554) 3) อุทกภัยหรือน้ำหลาก การบริหารจัดการเกี่ยวกับอุทกภัยดังกล่าวนี้ ในระดับชุมชนยังไม่มีแนวทางหรือวิธีการใดป้องกันเพื่อมิให้เกิดขึ้น ซึ่งมีปัญหาเช่นเดียวกับชาวบ้านในภาคกลางที่พื้นที่นาที่ถูกน้ำท่วม เมื่อเกิดอุทกภัย มีหน่วยงาน

องค์การบริหารส่วนตำบล และสำนักงานเกษตรอำเภอ เข้าไปสำรวจความเสียหายและให้ความช่วยเหลือ ตามระเบียบราชการ อภิชาติ ไจอารีย์ ทำการศึกษาเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาการจัดการป่าชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดการเจนบุรี ป่าชุมชนเขาขลุ่ยได้ประสบปัญหาความเสื่อมโทรม ป่าไม้ถูกทำลายจนกลายเป็นเขาหัวโล้น เมื่อป่าถูกทำลายจนถึงขีดสุดก็ได้มีผู้นำชุมชนที่ลุกขึ้นมาพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชน และปลูกระดุมชาวบ้านให้ร่วมกันดูแลป่าไม้ หวงแหนป่าไม้ของชุมชนไม่ตัดไม้ทำลายป่าใช้ทรัพยากรอย่างพอดี จนป่าชุมชนได้รับการฟื้นตัวและเริ่มอุดมสมบูรณ์ขึ้นตามลำดับ ซึ่งความเป็นมาของป่าชุมชนเขาขลุ่ย (อภิชาติ ไจอารีย์, 2559) 5) วาตภัย ภัยที่เกิดขึ้นจากพายุลมแรง จนทำให้เกิดความเสียหายแก่อาคารบ้านเรือน ต้นไม้ และสิ่งก่อสร้าง ในอดีตที่ผ่านมาชาวบ้านได้รับผลกระทบจากวาตภัยเป็นบางปี และบางครั้งเหือนเท่านั้น และได้รับการเยียวยาช่วยเหลือจากองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งสอดคล้องกับ สายฝน แสงหิรัญทองประเสริฐ และคณะ ได้ทำการศึกษา เรื่อง การจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายองค์กรชุมชน พบว่า เมื่อมีภัยพิบัติทางธรรมชาติเกิดขึ้น ประชาชนมักจะรอคอยและคาดหวังให้หน่วยงานของรัฐเข้ามาช่วยเหลือดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หน่วยงานของรัฐที่เข้ามาช่วยเหลือประชาชนก็คือหน่วยงานราชการจากส่วนกลาง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชนและประชาชนในพื้นที่ที่มีจะไม่มิตบพาทที่สำคัญ และเมื่อหน่วยงานราชการเข้ามาดำเนินการ ก็มักจะไม่เกิดประสิทธิผล และประสิทธิภาพเท่าที่ควร ประชาชนได้รับความช่วยเหลือไม่ทั่วถึงหรือเกิดความซ้ำซ้อนในการช่วยเหลือ (สายฝน แสงหิรัญทองประเสริฐ และคณะ, 2558) 6) ภัยแล้ง การจัดการภัยแล้ง ในฤดูร้อนครัวเรือนมักจะขาดน้ำอุปโภค และบริโภค น้ำดื่มน้ำใช้ องค์การบริหารส่วนตำบลก็จะจัดน้ำไปแจกจ่ายให้ทั้งสองหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี ซึ่งสอดคล้องกับ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้กล่าวถึงการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยให้ชุมชนตระหนักในปัญหาภัยแล้งพร้อมทั้งรณรงค์เรื่องการประหยัดน้ำและร่วมกันลดการก่อกมลพิษทางน้ำ การจัดอบรม และเตรียมความพร้อมให้กับผู้ประกอบการอาชีพเลี้ยงปลา รวมทั้งให้ประชาชนรับทราบข้อมูลสถานการณ์น้ำในพื้นที่ และร่วมกันติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำในแม่น้ำสายหลักและลำน้ำสาขา และเพิ่มอินทรีย์วัตถุในดินเพื่อเป็นการเพิ่มช่องว่างในดินทำให้ดินสามารถเก็บกักน้ำไว้ได้ และเพิ่มความสมบูรณ์ให้กับดิน โดยใช้สารเร่งการย่อยสลายอินทรีย์สารต่างๆ และการขุดลอกค่าน้ำให้ลำน้ำให้ลึกกว่าปกติเพื่อเก็บกักน้ำ และการสร้างระบบสูบน้ำ และระบบส่งน้ำทางท่อ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554) สอดคล้องกับ กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดการขณะเกิดภัยแล้ง ไว้ดังนี้ 1) การให้ความสำคัญกับการใช้น้ำด้านอุปโภคบริโภคเป็นอันดับแรก โดยบูรณาการจากหน่วยงานต่าง ๆ เตรียมน้ำสะอาดสำหรับแจกจ่ายในพื้นที่ประสบภัยแล้ง และร่วมสนับสนุนรถยนต์แจกจ่ายน้ำ และเครื่องสูบน้ำในพื้นที่ประสบภัยแล้ง รองลงมาแก่การรักษาระบบ

นิเวศวิทยา และการใช้น้ำเพื่อการเกษตร โดยกรมชลประทานต้องคุมเข้มพื้นที่เพาะปลูกรวม ทั้งขอความร่วมมือจากเกษตรกร 2) การให้ความช่วยเหลือในรูปของตัวเงินหรือสิ่งของ แก่ผู้ประสบภัยแล้ง เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนให้เบาบางลงในระดับหนึ่ง (กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2554) 7) ภัยหนาว อากาศหนาวเกิดขึ้นทุกปีช่วงเดือน พฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ภัยหนาวมีผลกระทบต่อครัวเรือนทุกคน สำหรับครัวเรือนที่มี ฐานะความเป็นอยู่ที่ดี สามารถจัดซื้อจัดหาเครื่องนุ่งห่มสำหรับป้องกันอากาศหนาว ซึ่งสอดคล้องกับ เสฏฐฐุฒิ นิธิโชติชัยสิริ และคณะ ผลการสรุปทเรียนการดำเนินงานป้องกัน ควบคุมโรคในภาวะภัยหนาว ปี 2558 พบว่า การดำเนินงานตอบโต้ภาวะฉุกเฉิน กรณีภัย จากอากาศหนาวนั้น ควรมีการเปิดศูนย์บัญชาการเหตุการณ์ฉุกเฉินโดยให้มองที่ภาพรวม ของการตอบโต้แต่ละเหตุการณ์ของโรค และภัยนั้น ๆ ตั้งแต่ระดับพื้นที่ อำเภอ จังหวัด และ ระดับเขตโดยระบบบัญชาการเหตุการณ์ฉุกเฉินนี้ต้องมีเป้าหมาย และตอบวัตถุประสงค์เฉพาะ การตอบโต้แต่ละเหตุการณ์ พิจารณากิจกรรมการดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม แต่ละหน่วยงาน มีบทบาทหน้าที่อย่างไร ซึ่งไม่ควรซ้ำซ้อนกัน รวมทั้งมีการบูรณาการ การดำเนินงานร่วมกัน ทั้งบทบาทหน้าที่ภารกิจของหน่วยงาน แผนการดำเนินงานที่บูรณาการการทำงาน ร่วมกัน ภายในจังหวัด ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนและกระทรวงสาธารณสุขเป็นหลักในการ ดำเนินงานควบคู่กับกรมป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัย (เสฏฐฐุฒิ นิธิโชติชัยสิริ และคณะ, 2558)

3. ข้อเสนอแนะแนวทางการป้องกันแก้ไขและพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ ของชุมชน ดังนี้ 1) อุทกภัยหรือน้ำหลาก การเกิดน้ำป่าบริเวณป่าเขาที่มีความลาดชันสูง การตัดไม้ทำลายป่าทำให้ปราศจากพืช ต้นไม้ปกคลุมดิน ที่จะช่วยดูดซับน้ำฝนเอาไว้ และ ช่วยปกคลุมยึดผิวดิน ถ้าปริมาณฝนในพื้นที่รับน้ำมีมาก แนวทางป้องกันและแก้ไขอุทกภัยหรือน้ำหลาก ซึ่งสอดคล้องกับ สุริยา คำหวาน ได้ทำการศึกษาการบริหารทรัพยากรน้ำโดยชุมชน มีส่วนร่วมกรณีศึกษาลุ่มน้ำท่าตอนล่าง อำเภอฮาดูพนม จังหวัดนครพนม ผลการศึกษา พบว่า การจัดการภัยพิบัติมิใช่หน้าที่ของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง หรือของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เป็นการเฉพาะ แต่เป็นเรื่องของทุกคนทุกหน่วยที่จะต้องมีส่วนร่วมในการป้องกัน และแก้ไข ปัญหาในการจัดการภัยพิบัติทุกขั้นตอน และเมื่อมองไปยังพื้นที่เสี่ยงภัย ชุมชนที่เสี่ยงต่อการ เกิดภัยพิบัติจึงเป็นกลุ่มแรกที่จะได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ ซึ่งภัยพิบัติสามารถลดลงได้ หากประชาชนและชุมชนในพื้นที่เสี่ยงภัยได้รับรู้ถึงวิธีการหรือมาตรการ การจัดการความเสี่ยง ที่คนในชุมชนสามารถใช้เพื่อลดความเสี่ยงจากการเกิดภัยพิบัติได้ (สุริยา คำหวาน, 2553) สอดคล้องกับ สำนักงานสิ่งแวดล้อม ตามมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทา สาธารณภัย พ.ศ.2550 โดยมีหน้าที่ คือ จัดทำแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ เสนอคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ เพื่อขออนุมัติต่อคณะรัฐมนตรี จัดให้มีการศึกษาวิจัยเพื่อหามาตรการในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยให้มีประสิทธิภาพ

จัดทำฐานข้อมูลพื้นที่เสี่ยงภัย พื้นที่ปลอดภัย และสถิติสาธารณสุขภัย ปฏิบัติการ ประสานการปฏิบัติให้การสนับสนุน และช่วยเหลือหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาคเอกชนในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัย ผู้ได้รับภัยอันตราย หรือผู้ได้รับความเสียหายจากสาธารณภัย แนะนำ ให้คำปรึกษา และอบรมเกี่ยวกับการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย แก่หน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาคเอกชน ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินการตามแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในแต่ละระดับ (สำนักงานสิ่งแวดล้อม, 2556) 4) ภัยแล้ง ภัยที่เกิดจากการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานาน จนก่อให้เกิดความแห้งแล้ง และส่งผลกระทบต่อชุมชน สำหรับภัยแล้งในชุมชนส่วนใหญ่เกิดจากฝนแล้งและทิ้งช่วง ซึ่งฝนแล้งเป็นภาวะปริมาณฝนตกน้อยกว่าปกติหรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล แนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน ในด้านการป้องกัน และแก้ไขภัยแล้ง ซึ่งสอดคล้องกับ นาถนเรศ อาคาสุวรรณ ได้การศึกษาพื้นที่เสี่ยงภัยแล้งและแนวทางป้องกันภัยแล้งในพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระมาตรการการป้องกันและบรรเทาภัยแล้งพบว่า มี 2 มาตรการ คือ 1) ระยะสั้น ควรมีการตรวจสอบแหล่งน้ำ ในพื้นที่ภัยแล้งว่ามีความพร้อมต่อการรองรับปัญหาภัยแล้งหรือไม่ ทั้งแหล่งน้ำ สาธารณะและแหล่งน้ำในครัวเรือน ตลอดจนการเตรียมความพร้อมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องว่ามีการเตรียมการรับมือภัยแล้งไว้อย่างไร และควรมีการเก็บข้อมูลภัยแล้งและข้อมูลหลังจากได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาประเมินผลและหาแนวทางแก้ไขปัญหาลภัยแล้งที่เหมาะสมในอนาคต 2) มาตรการระยะยาว ควรมีการกำหนดรูปแบบการเพาะปลูกให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนและกำหนดชนิดพืชให้เหมาะสม และควรมีการจัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำ ในหมู่บ้านให้สามารถกักเก็บน้ำ ในปริมาณที่มากขึ้นกว่าปกติ มีการขุดลอกคูคลองเพื่อขยายพื้นที่เก็บกักน้ำ การสร้างอ่างเก็บน้ำ ให้ครอบคลุมพื้นที่ใช้น้ำของประชาชน (นาถนเรศ อาคาสุวรรณ, 2561) 5) ภัยหนาว ภัยที่เกิดขึ้นจากสภาพอากาศที่หนาวจัดอุณหภูมิต่ำกว่า 15 องศาเซลเซียส และลงอย่างต่อเนื่องจนประชาชนได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง ส่งผลให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน แนวทางการป้องกันแก้ไข และพัฒนาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ เสฏฐวุฒิ นิธิโชติชัยสิริ และคณะ ได้สรุปบทเรียน การดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคในภาวะภัยหนาว ปี 2558 ผลการถอดบทเรียน พบว่า การดำเนินงานตอบโต้ภาวะฉุกเฉิน กรณีภัยจากอากาศหนาวนั้น ควรมีการเปิดศูนย์บัญชาการเหตุการณ์ฉุกเฉินโดยให้มองที่ภาพรวมของการตอบโต้แต่ละเหตุการณ์ของโรค และภัยนั้นๆ ตั้งแต่ระดับพื้นที่ อำเภอ จังหวัด และระดับเขตโดยระบบบัญชาการเหตุการณ์ฉุกเฉินนี้ต้องมีเป้าหมายและตอบวัตถุประสงค์เฉพาะการตอบโต้แต่ละเหตุการณ์ พิจารณากิจกรรมการดำเนินงานอย่างไรบ้าง แต่ละหน่วยงานมีบทบาทหน้าที่อย่างไร ซึ่งไม่ควรซ้ำซ้อนกัน รวมทั้งมีการบูรณาการการดำเนินงานร่วมกันทั้งบทบาทหน้าที่ภารกิจของหน่วยงาน

แผนการดำเนินงานที่บูรณาการการทำงานร่วมกันภายในจังหวัด ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน และกระทรวงสาธารณสุขเป็นหลักในการดำเนินงานควบคู่กับกรมป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัย (เสกฐวุฒิ นิธิโชติชัยสิริ และคณะ, 2558)

องค์ความรู้ใหม่

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยชิ้นนี้ ค้นพบว่า แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน แบ่งได้เป็น 7 ด้าน ได้แก่

1. ด้านพื้นที่ชุมชนบ้านจันทร์และชุมชนบ้านเด่น เป็นพื้นที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติส่วนใหญ่ยังไม่มีเอกสารหลักฐานความเป็นเจ้าของที่ดินของบุคคลหรือของชุมชน เช่น โฉนด นส.3 เป็นต้น ดังนั้นการดำเนินการใด ๆ ที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ จึงไม่สามารถดำเนินการได้ แผนการดำเนินการใด ๆ แม้มีความจำเป็นและสำคัญที่จะดำเนินการจะต้องได้รับความเห็นชอบจากหน่วยงานระดับกรมหรือกระทรวงจึงสามารถกระทำได้

2. ด้านการสำรวจพื้นที่ที่เสี่ยงต่อธรรมชาติ ทั้งสองหมู่บ้านจากการศึกษาปรากฏว่า ยังไม่มีการสำรวจพื้นที่ที่เสี่ยง และเฝ้าระวังต่อการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ โดยเฉพาะอุทกภัย ดินถล่ม และภัยแล้ง

3. ด้านการบริหารจัดการ การบริหารจัดการระดับหมู่บ้านทั้งสองหมู่บ้าน เป็นการบริหารจัดการที่เป็นการสั่งการจากส่วนกลาง ในรูปแบบของเบื้องบนสู่ระดับล่างมีมากเกินไป และมีกฎระเบียบที่ย่างยากซับซ้อน การบริหารจัดการและปฏิบัติงานตามแผนในระดับท้องถิ่นไม่คล่องตัว ขาดอุปกรณ์ เครื่องมือบางอย่างที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะในหมู่บ้านไม่มีอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับในการแจ้งเตือนภัยเมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้น

4. ด้านการป้องกันตนเองของหมู่บ้าน ทั้งสองหมู่บ้านมีการตั้งกลุ่มป้องกันไฟฟ้า และอบรมให้มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติโดยการทำแนวป้องกันไฟฟ้าทุก ๆ ปี ซึ่งทำให้ไฟฟ้าที่เกิดขึ้นในบริเวณที่ใกล้เคียงหมู่บ้านทุกหมู่บ้านน้อยลงทุกปี จนกระทั่งแทบจะไม่มีเกิดขึ้นเลยในปัจจุบัน

5. ด้านการดูแลและควบคุมการปลูกสร้างบ้านเรือน ด้านการดูแล และควบคุมการปลูกสร้างบ้านเรือนทั้งสองหมู่บ้านยังไม่กฎระเบียบของหน่วยงานในระดับตำบลหรืออำเภอที่จะกำหนดให้คนในหมู่บ้านขออนุญาตการปลูกสร้างบ้านเรือนตามแบบแปลนที่กำหนด ทำให้การปลูกสร้างบ้านของบุคคลบางครั้งเรือนไม่ถูกสุขลักษณะ ไม่มีความมั่นคงแข็งแรงต่อภัยพิบัติ โดยเฉพาะอุทกภัย หรือวาตภัยที่จะเกิดขึ้น

6. ด้านการสงเคราะห์ภาครัฐ ด้านการสงเคราะห์ภาครัฐ พบว่า การให้ความช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาภัยหนาว ยังไม่เพียงพอและทั่วถึง ตัวอย่างเช่น ครอบครัวหนึ่งมีสมาชิก 3 - 4

คน แต่ได้รับการแจกจ่ายผ้าห่มเพียงหนึ่งผืน บุคคลในหมู่บ้านที่ยากจนและเดือดร้อนบางคน ไม่ได้รับแต่ผู้ที่ไม่เดือดร้อนได้รับ ซึ่งไม่ตรงกับความต้องการเท่าที่ควร

7. ด้านภัยแล้ง ด้านภัยแล้ง เมื่อหมู่บ้านประสบภัยแล้วแต่ไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองด้วยวิธีการขุดเจาะน้ำบ่อบาดาลหรือขุดสระน้ำได้ เพราะเหตุที่มีพื้นที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ หากเกิดปัญหาน้ำขาดแคลนในฤดูแล้งก็จำเป็นที่จะต้องขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลช่วยจัดหาน้ำมาแจกจ่ายเพื่อการบริโภคทุกปี

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบที่ผู้วิจัยได้ตั้งเป้าไว้ คือ แนวทางในการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชน มี 5 ด้าน คือ 1) ด้านอุทกภัย 1.1) องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ ควรจัดกิจกรรมและสร้างความตระหนักถึงเรื่องอุทกภัยให้กับประชาชน เพื่อหาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาในระยะยาว โดยการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ร่วมคิด ร่วมสร้าง เนื่องจาก การสร้างแนวทางการป้องกันอุทกภัยขององค์การบริหารส่วนตำบลจะมีประสิทธิภาพได้ จำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ให้เกิดความตระหนักและเข้าใจถึงแนวทางการป้องกันของชุมชน 1.2) เริ่มดำเนินการแนวทางการป้องกันอุทกภัยในส่วนที่ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์สามารถกระทำได้ก่อน เช่น 1) ควรมีการประชุมสัมพันธรณรงค์ ให้ประชาชนมีความตื่นตัว มีการเตรียมความพร้อมอย่างต่อเนื่องในทุก ๆ ปี เช่น จัดอบรมตัวแทนแต่ละครัวเรือนเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับอุทกภัย 2) ต้องมีการขุดลอกคลองทุกหมู่บ้านให้สะอาดทุก ๆ 2 ปี และจะต้องไม่มีวัชพืชเพื่อให้น้ำไหลสะดวก เพื่อป้องกันอุทกภัย 1.3) ต้องก่อสร้างคันกั้นน้ำในรูปแบบของถนน เช่น ถนนดิน ถนนลูกรัง เป็นต้น เพื่อกั้นพื้นที่การเกษตร นาข้าว หรือกั้นบริเวณรอบหมู่บ้าน เพื่อให้น้ำไม่สามารถทะลักเข้ามาในพื้นที่การเกษตรและชุมชนได้ 1.4) ต้องมีการปรับปรุงท่อระบายน้ำ ปัจจุบันท่อระบายน้ำบนถนนมีน้อย จึงคิดว่าหากมีท่อระบายน้ำที่ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น จะทำให้การระบายน้ำไหลได้ดีขึ้นเมื่อน้ำไหลสะดวกขึ้นจะทำให้น้ำไม่ท่วมขังในพื้นที่นาน 1.5) ต้องสร้างประตูระบายน้ำบริเวณคลองทุกหมู่บ้าน เพื่อให้น้ำไหลได้สะดวกไม่ท่วมขังนาน 2) ด้านอัคคีภัย 2.1) จัดให้มีการอบรมอาสาสมัครป้องกันไฟป่าทุกชุมชน รวมทั้งการจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการทำแนวป้องกันและการดับไฟป่า 2.2) การประชาสัมพันธ์ โดยใช้เสียงตามสายหรือหอกระจายข่าวในช่วงฤดูร้อน เกี่ยวกับป้องกันการเกิดไฟป่า และการดับไฟป่า จำเป็นต้องประกาศแจ้งเตือนให้สมาชิกที่อยู่ในชุมชนได้ทราบทุกวัน 3) ด้านวาตภัย 3.1) หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีเจ้าหน้าที่ออกไปตรวจสอบสอบถามเรื่องบ้านที่อยู่อาศัยในชุมชน โดยเฉพาะครัวเรือนที่มีสภาพบ้านเก่าชำรุดทรุดโทรมเป็นบุคคลที่ยากจน ควรช่วยเหลือ การปลูกสร้างหรือซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพที่ไม่เกิดอันตรายได้ง่ายเมื่อมีลมพายุพัดแรง 3.2) ควรมีการประกาศเรื่องการบรรเทาภัยพิบัติธรรมชาติ

ผ่านเครื่องเสียงตามสายหรือหอกระจายข่าวว่า หากครัวเรือนใดประสบวาทภัย (ลมพายุพัด) บ้านพังเสียหาย หรือถูกต้นไม้ใหญ่ล้มทับบ้านพังเพราะลมแรงจัด ให้เจ้าบ้านแจ้งข่าวขอความช่วยเหลือจากทางเทศบาลหรือ อบต. ซึ่งหน่วยงานดังกล่าวสามารถให้ความช่วยเหลือได้ตามระเบียบที่กำหนดไว้ 4) ด้านภัยหนาว 4.1) เทศบาล อบต. ควรติดต่อรายธงผ้าหรือร้าน ที่อยู่ในโครงการมาขายสินค้าราคาถูก เฉพาะเสื้อผ้า ผ้าห่ม ถุงมือ หมวก ถุงเท้า ฯลฯ มาขายในชุมชน 4.2) สนับสนุนให้ชาวบ้านทอผ้า ผ้าห่ม หมวก ผ้าพันคอ นำมาขายให้กับสมาชิกในชุมชน 5) ด้านภัยแล้ง 5.1) ผู้นำชุมชนประสานงานกับองค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชนในการจัดหาเครื่องสูบน้ำไว้ประจำชุมชน เพื่อใช้ในช่วงฤดูแล้ง โดยการสูบน้ำจากอ่างเก็บน้ำในหมู่ 5.2) ผู้นำชุมชนประสานงานกับองค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชนในการจัดทำประปาหมู่บ้าน เครื่องกรองน้ำขนาดใหญ่

เอกสารอ้างอิง

- เสฏฐวุฒิ นิธิโชติชัยสิริ และคณะ. (2558). สรุปบทเรียนการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคในภาวะภัยหนาว ปี 2558, กลุ่มปฏิบัติการเตรียมพร้อมตอบโต้ภาวะฉุกเฉิน ด้านการควบคุมโรคและภัยสุขภาพสำนักโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค ปีงบประมาณ 2558. นครปฐม: บริษัท เวิร์ค พรีนติ้ง จำกัด.
- กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2556). แผนที่เสี่ยงภัยดินถล่มระดับชุมชน ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล. เชียงใหม่: กรมทรัพยากรธรณี.
- กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2554). การจัดการภัยแล้ง. เรียกใช้เมื่อ 20 ตุลาคม 2561 จาก https://www.ddd.go.th/www/lek_web/news.jsp?id=18533
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554). คู่มือสำหรับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ฐกร กาญจน์จิระเดช และคณะ. (2561). รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุทัยธานี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 6(2), 537-538.
- นาถนเรศ อาภาสุวรรณ. (2561). การศึกษาพื้นที่เสี่ยงภัยแล้งและแนวทางป้องกันภัยแล้งในพื้นที่คาบสมุทรสงขลา. อินทนิลทักษิณสาร, 13(1), 1-6.
- ปวิณ ชำนิประศาสน์. (2559). ประกาศจังหวัดเชียงใหม่, เรื่องเขตการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน อำเภอภักดีชุมพล. เรียกใช้เมื่อ 20 พฤษภาคม 2561 จาก <http://www.chiangmai.go.th/managing/public/M1 / R2 6 Sep20 1 6 1 03225.pdf>

- พรเทพ ศิริวนารังสรรค์. (2554). การจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน. วารสารสมาคมเวชศาสตร์ป้องกันแห่งประเทศไทย, 14(2), 9-12.
- วงเดือน มั่งมี. (2558). การศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านการป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัย กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย.
- สายฝน แสงหิรัญ ทองประเสริฐ และคณะ. (2558). การจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายองค์กรชุมชน. วารสารการบริหารท้องถิ่น, 8(4), 120-133.
- สำนักงานสิ่งแวดล้อม. (2556). คู่มือการจัดการด้านสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม กรณีภัยแล้ง, กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสามเจริญพาณิชย์.
- สุภาวดี เปรมจิตร. (2559). สภาพปัญหา สาเหตุและแนวทางการป้องกันอุทกภัยของตำบลบางยาง อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี. ใน วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทั่วไป. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สุรียา คำหวาน. (2553). การทรัพยากรน้ำโดยชุมชนมีส่วนร่วมกรณีศึกษาลุ่มน้ำท่าตอนล่าง อำเภอดงเจริญ จังหวัดนครพนม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อภิชาติ ใจอารีย์. (2559). การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการป่าชุมชน อย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 36(1), 111-113.
- อัมพร แก้วหนู. (2554). ขบวนการชุมชนจัดการอุทกภัย: ทำไมและอย่างไร? กรุงเทพมหานคร: บริษัท วิสคอมเซ็นเตอร์ จำกัด.
- อำนวยพร ชลดำรงกุล. (2554). แบบจำลองการบริหารจัดการไฟฟ้า: กรณีศึกษาชุมชนบ้านหัวดอย. เชียงราย: สำนักป้องกันรักษาป่าและควบคุมไฟฟ้า.